

Hilketa misterioitsua Far West erara

Orain ehun urte, Euskal Herritik joandako lagun ugari bizi zen AEBetako Eagleville herrian. Surprise Valleyn dago Eagleville, Kalifornia ipar-ekialdean, Nevada estatuarekin mugan. Ondoan da Little High Rock Canyon (Nevada), ezbehar baten ondorioz ezaguna. 1911ko negu elurtetsuan, lau gizon hilda aurkitu zituzten kanoi horretan, horietako hiru euskaldunak.

Testua eta argazkia:

MONIKA MADINABEITIA

LAU GIZONEN GORPU IZOZTUAK otsailaren 10ean topatu zituzten. Hiru euskaldunak artzainak ziren, John B. Laxague, Pete Erramouspe eta Bertrand Indiano, eta laugarrena, Harry Cambron, anglosaxoia zen. Dick Morrison sendagilearen informearen arabera, lau gizonek hainbat tiro jaso zituzten eta Erramouspek bibotea errotik kenduta zuen.

Laxaguek 36 urte zituen, ezkondua zegoen eta bi ume zeuzkan; Erramouspek 45 urte zituen eta hau ere ezkondua zegoen eta bi ume zeuzkan; eta Indiano, 36 urtekoa, ezkongabea zen. Orduko egunkarien arabera, ordainsari gisa 15.000 dolar eskaini zituzten hiltzailea harrapatzen zuenarentzat; tartean, Mrs. Laxaguek jarritako 2.500 dollarrak eta Mrs. Erramouspek jarritako 2.500ak.

Hipotesi eta espekulazio ugariaren ostean, Shoshone familia indio-amerikarrak lau gizonak hil zituela ondorioztatu zen. Gizon talde bat elkartu eta Shoshone familiaren bila abiatu zen negu gorrian. Familia aurkitu eta ordu pare bateko borrokaren ondoren, familiako hamabi kideetatik zortzi akabatu zituzten: guztiak, lau ume ezik. Borrokaren bestaldean hildako bat egon zen.

Surprise Valley ondoan dagoen Little High Rock Canyon inguruan (Nevada) jazo zen 1911ko tragedia.

1911ko urtarrila bukaeratik martxora bitartean, *Reno Evening Gazette*, *Humboldt Star*, *Nevada State Journal* eta beste hainbat egunkari askotan eskaini zioten azala gertakariari. Euskaldunei buruz, egunkariek adierazi zuten Iparraldetik etorritako hiru euskaldun zirela hildakoak: artzain lanetan aritzen zirela eta herritar onak zirela, zergak zintzo ordaintzen dituztenetakoak.

Lau lan zabalek jaso dute 1911ko gertaera: Kenneth Scott-ek 1960an idatzitako *Frozen Grass* liburua; 1968an Effie Mona Mack-ek kaleraturiko *The Indian Massacre of 1911 at Little High Rock Canyon*; 1973an Dayton O. Hyde-k argitaratutako *The Last Free Man: The True Story Behind the Massacre of Shoshone Mike and His Bando of Indians in 1911*; eta momentuz azkena, Frank Bergonen *Shoshone Mike* da, 1987an argitaratua—eta 1989an eta 1994an berrargitaratua—. Orduko egunkariez gain, hainbat eta hainbat artikulua ere idatzi dira, baina orokorrean ez dute hiru euskaldunen inguruan gauza askorik esaten.

Surprise Valleyen elkarrizketatu dugun jende gehienak *Frozen Grass* baino ez du ezagutzen.

Lehen kapituluek euskaldunen inguruan diote orduan asko joaten zirela Espainiatik AEBetara eta bai Espainia bai Frantzia aldeko euskaldunak artzain onak zirela. Scottek tragediaren nola eman zen azaltzen du, artikulu eta lan gehienetan errepikatzen den bertsioa azalduz:

Shoshone familiak, negu gorri-gorrian, ganadua ikusi zuen eta berau hiltzea bururatu zitzaion, gosea asetzeko asmoz. Handik laster, Indiano ikusi zuten gerturatzan. Hurrengo egunean Indiano eta beste hiru gizon hurreratu ziren bertara. Shoshonetarrek pentsatu zuten lau gizonak familia zigortzera zihozazela, haien ganadua hiltzeagatik. Uste horretan, tiro egin eta laurak akabatu zituzten.

'The Indian Massacre' eta 'The Last Free Man'

Macken liburua azalpen orokor batzuk ematen ditu artzain munduaren inguruan, baina ez Scottek beste. Orokorrean euskaldunek Scotten kasuan baino presentzia gutxiago dute eta bertsio bera ematen du, hilketak azaltzeko. Aldiz, Hydek beste argumentu batzuk erabiltzen ditu: Ameriketara joandakoek landan eragindako suntsiketak azpimarratzen ditu, eta euskaldunak egiten ditu horren errudun. Bere esanetan, Mike-k (Shoshone familiako liderrak) euskal artzainak gorroto zituen, bere alabak sexualki jazarri zituztelako. Hydek cowboyen eta artzainen arteko liskarra ere aipatzen du. Ez da autore bakarrik gatazka hori jasotzen duena, baina bai sakontasun handienarekin kontatzen duena. Autorearen hitzetan, cowboyek lurraldea mugatu behar izan zuten ardiak bertan ez sartzeko, baina artzainek kasurik egin ez eta Shoshonetarrek esku hartu zuten. Hara go doa Hyde, eta adierazten du familia indio-amerikarraren erantzun basati eta gordinaren ondorioa euskaldunek familiako alabekin izandako jarrera iraingarria izan zela.

Historiagileak ez dira ados jartzen cowboyen eta artzainen arteko liskarraren tamaina zehazterakoan. Gatazka egin zela frogatua dago, ez ordea Shoshone familiako emakumeak iraindu zituztenik. Hori nabarmentzen du Frank Bergon euskal-amerikar idazlearen lanak. Nahiz eta Hyde historiagilearen liburuko izenburuak (*The True Story...*) benetako bertsioa berea dela aldarrikatu, Bergonek uste du Hyde espekulazio hutsean oinarritzen dela, ez egiazko datuetan.

Bergonek aldarrikatzen du Ameriketako historiaren pasarte mingarri hau Mendebalde Zaharreko mentalitatearen herentziaren ondorio dela. Shoshone familiak pentsatu zuen ganadua hiltzearen urkatu egingo zituztela, epaiketarik gabe

Beste liburu eta artikuluetan aipatzen ez den kontu bati ere heltzen dio Bergonek: zergatik ez zegoen euskaldunik Shoshone familiaren atzetik joandako partidari? Ez zituzten euskaldunak nahi talde hartan

1977an, Richard Wayne Etulain historiagile euskal-amerikarrak esan zuen interesgarria izango litzatekeela ikustea ea euskal autore batek benetakotzat hartuko zituen –Hydek egin zuen moduan– kalean euskal artzainei buruz garai hartan esandakoak, kontuan har-

turik zein zen kontzientzia etnikoa 1960 eta 1970eko hamarkadetan. Gu geu ere kontu hau argitzeko asmoz Hydekin kontaktuan jartzen saiatu ginen orain urtebete. Hasiera batean erantzuteko prest agertu zen arren, galderak bidali genizkionetik ez dugu bere berririk izan.

Mendebalde Zaharreko mentalitatea

Hamar urtetako ikerketa burutu ondoren idatzi zuen Frank Bergonek bere nobela eta bertan eskaintzen da euskaldunen inguruko erretratu osatuena. Nahiz eta cowboyen eta artzainen arteko liskarra aipatu, Scott eta Mackek aurkezten duten bertsioaren alde egiten du autoreak. Bergonek aldarrikatzen du Ameriketako historiaren pasarte mingarri eta tamalgarri hau Mendebalde Zaharreko mentalitatearen herentziaren ondorio dela. Hegazkin eta automobil garaian, oraindik *Old West*eko pentsamoldea bizirik zirauela gizaratean eta horrexegatik Shoshone familiak pentsatu zuela ganadua hiltzearen urkatu egingo zituztela, epaiketarik gabe, indioak zirelako.

Bergonen eleberrian, ahotsa ematen zaie pertsonaiei, Jean Erramousperi, esaterako. Jean fikzioko pertsonaia da, Pete Erramouspe artzainaren semea. Bere bitartez, Bergonek Far Westeko euskal komunitatearen inguruko hainbat gai jorratzen ditu: hala nola, euskaldunen identitatea, euskal artzainek Mendebaldean izandako esperientzia gogorra eta integrazio eta asimilazio arazoak. Finean, euskaldunek bertan bizitako errealitate gordinaren berri jasotzen du, argazki erromantikotik ihes egin.

Beste liburu eta artikuluetan aipatzen ez den kontu bati ere heltzen dio Bergonek: zergatik ez zegoen euskaldunik Shoshone familiaren atzetik joandako partidari? George Laxaguek (hildako Laxagueren seme nagusiak) esandakotik abiatuta, Bergonen liburuan adierazten da ez zituztela euskaldunak nahi talde hartan. Fikzioko beste pertsonaia euskaldun baten ahotsean argi uzten da: partida osatu zen hildakoen artean anglosaxoi

Ezkerreko irudian, Laxague familiaren erretratua. Eskuinekoan, Frank Bergon, 1911ko hilketaren berri ematen duen *Shoshone Mike* (1987) liburuaren egilea. Bertan, euskaldunen identitatea, artzainek Mendebaldean izan zuten esperientzia gogorra, integratzeko zituzten arazoak eta beste ere jorratzen ditu.

bat zegoelako, ez gainerakoengatik. Mrs. Laxaguek ondoren izandako alabetako bat (Harrington) ez dago ados Bergonek dioenarekin. Haren ustez, ez zen euskaldunenganako diskriminaziorik egon. Halere, azaldu du, bere amak kontatuta, euskal familiek partida horren gastu guztiak ordaindu behar izan zituztela eta ordain-sari gisa ordaindu behar izan zutena baino askoz altuagoa izan zela tabernako kontua.

Joxe Mallea-Olaetxe eta Nancy Zubiry euskal-amerikarrek ere aipatu dute 1911n jazotakoa beraien idatzietan; berdin Asun Garikanok, *Far Westeko Euskal Herrian*. Nahiz eta autore hauek labur jaso duten gertaera, euskaldunengan jarri dute arreta. Adibidez, Mallea-Olaetxek, tragediak harrapatutako hiru euskaldunei buruzko informazio zehatza ematen du (ARGIA, 1.337 zenbakia). Beste hainbat arrazoiren artean, argudiatzen du partidan parte hartu zutenek diru-gosea zutela eta euskaldunak baztertu egin zituztela, etorkinak izateagatik.

Partidan parte hartu zutenen bidez, hildakoen sendien bitartez eta Surprise Valleyko lagunei esker jaso da gertatutakoa, baina kontatzen dena ez da beti historia bera. Ez dugu inoiz egia jakingo. Halaber, ez dakigu indioek ala cowboyek hil zituzten lau gizonak. Indioak baino, cowboyak izan zirela baitiote

batzuek, horien artean Nevadako Phillip Earl historiagileak. Bergonek uste du indioak izan zirela, baina azken hamarkadetan indioez sortu den irudi erromantikoak galarazten digula indioak halako gauzak egiten irudikatzea. Hala, Bergonek dio cowboyak izan zirela argudiatzen dutenek indioak izan zirela defendatuko luketela 1911n. Alegia, sasoi bakoitzak gizartearen ikusmoldean eta pentsaeran eragiten duela.

Honek guztiak Far Westeko film baten argumentua dirudi, eta horrexegatik, jazoera pelikula bihurtzeko gogoia ere agertu zuen hainbatek. Gidoiaren zirriborroa ere idatzi zuten, Bergonen eleberrian oinarritua, baina *Geronimo* pelikulak –izen bereko indioari buruzkoa– arrakastarik izan ez zuela ikusita, aukera baztertu zuten. Pantaila handira eramane gabe ere, ehun urte geroago Surprise Valleyn gazteek eta zaharrek ezagutzen dute tragedia. Euskaldunok honen berri izatea ere ondo dago, euskal diasporak garai batean bizitu zuenaren eta haienganako aurreiritzien adierazgarri. ■

HOTELA IRIARTE JAUREGIA ****

Bidania (Bidegoian) Gipuzkoa • Tel: 943681234
www.iriartejauregia.com